

קול שחל, שירי אפרים לוצאטו, אזמיר [ברלין] תק"ן

מאת

נפתלי בן-מנחם

ידוע הספר "קול שחל" הכולל שירי אפרים לוצאטו שנדפסו בספרו "אלה בני הנעורים".
י"א בן-יעקב רושם¹: אלה בני הנעורים... ובהשמטת קצת שירים והוסב שמו קול שחל: אזמיר
(ברלין) חש"ד. 8°.

ח"ד פרידברג²: ובשנויים בשם קול שחל: [ברלין תק"ן].

יוסף קלוזנר³: ועוד בחיי-לוצאטו הוציא יצחק הלוי סאטאנוב את רוב שיריו של אפרים לוצאטו
מ"אלה בני הנעורים" בשם "קול שחל", ובכוונה שינה את מקום-הדפוס: אזמיר (באמת ברלין)
שנת שריס (תק"ן).

על הוצאה זו של סאטאנוב אמר דברים קשים מאוד מאיר הלוי לעטעריס בראש המהדורה
החדשה של "אלה בני הנעורים" שהוציא בווינה בשנת 1839. הוא אומר: "ספר קול שחל אשר
הדפיס הרי"ס באיזמר (?) כולל רק קצות שירי אפרים מקולקלים ומטולאים עם איזה מליצות
צנומות ושדופות מעשה ידי איש זר. ויהי כאשר יקח איש בלויי בגדי חופש ועם שק יחד יתפרם
עלי גלדו והי' לשחוק לכל רואיו, כן הדבר הזה. השליך זהב טהור לאשפתות וירפד חרוץ עלי טיט.
כי מלבד טעיות אין מספר ומלבד חסרון שירים רבים וחלופי מלות אשר שמו כי תחת יופי וינצלו
עדי ס' בני הנעורים מעליו, עוד חסדו לפעמים בס' קול שחל שורות שלמות... כן חצים ביד גבור
(אלה בני הנעורים) היו כקשת רמיה ביד המוציא לאור ס' קול שחל! אף כי היה חכם ומדקדק גדול.
לפני שני טפסים של הספר: אחד פרטי, שרכשתי לפני שתיים-עשרה שנה בלונדון (טופס א),
ואחד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים (טופס ב). שערי שני הטפסים ניתנים
בפקסימילה בעמוד הבא.

בטופס א הפרט שנת שירו [תקט"ז]. אין ספק שזהו פרט משובש. מעבר לשער "הקדמה"
והם-הם הדברים שנדפסו בסוף הספר, בעמ' האחרון, בשם "התנצלות המגיה", אלא שכאן נוסף
משפט אחד שנשמט מ"התנצלות המגיה". בהקדמה נאמר: ואקרא להם שם חדש אשר פי יקבנו בשם
קול שחל, להורות כי הוא זה ראש למשוררים כשחל בחיות, אף כי שחל ר"ת שירי חיים
לוצאטו. שבע התיבות האחרונות נשמטו מ"התנצלות המגיה", שהרגיש בינתיים שהספר אינו
של רמח"ל.

בטופס ב בא מעבר לשער: מזמור למשה. כראות הרב החכם הכולל מו' משה חיים לוצאטו
מעלת הספר וכבודו, כי כסה שמי המליצות הודו... או ישיר משה את השירה הזאת לידידו: הן
קץ לספר זה יפה עינים / אין קץ לשפד זה צבי תפארת.
אין ספק שהשיר הוא פרי יצירתו של סאטאנוב. רמח"ל לא כתב שיר "לידידו" אפרים לוצאטו.
הוא לא נכלל גם בספר השירים של ר' משה חיים לוצאטו שהכינו שמעון גינצבורג ובנימין קלאר,
ירושלים תש"ה.⁴

1 אוצר הספרים, ווילנא תר"ם, עמ' 36, מס' 689.

2 בית עקד ספרים, א, הוצאה שניה, תל-אביב תשי"א, עמ' 72, מס' 1747.

3 היסטוריה של הספרות העברית החדשה, כרך א, הוצאה שניה, ירושלים תשי"ב, עמ' 298.

4 מהדורה אחרת: ירושלים—תל-אביב תש"י.

קול שחל

כולל

שירי השירים אשר להמשורר הגדול
הרב הכולל החכם מוה"ר משה חיים
לוצאטו - חובר חבר שיר לישירים תהלה
וספר מסכת ישירים וקלה פתחי חכמה

קול שחל

שירי השירים

אשר להמשורר החכם הכולל מוה"ר
אפרים יוצאטו איש איטליא

מרובר בס נכבדות

כתר יתנו בתיקון המדות / ונזר במבחר התעודות
ועטרת במליצות החמודות /

שמחי ועלוי מחברת השיר .
כי אם רבות בנות השיר עשו חיל
את עלית על כלנה

קובץ כל הדפוס על יד איש משכיל אמוני
סיר , ללמד בני יסודם לחות , ולא יבטו ידברו
את המסורתיים בסיר .

במצות שלומי אמוני ישראל חורי
ארץ וגאוויה / פחותיה וסגניה .

אזמיר

שנת ושרים כחוליה

טופס ב'

מרובר בס נכבדות / כתר יתנו בתיקון המדות /
נזר במבחר התעודות, ועטרת במליצות החמודות

אם רבות בנות השיר עשו חיל היא עתה
על כלנה / לכן הוכחו אל הדפוס / ללמד
בני יתורה צחות השיר

ולא יבושו בני ידברו את המשוררים בשיר /

קובץ כל הדפוס על יד איש משכיל שומע אמרו סיר / במצות
שלומי אמוני ישראל / חורי ארץ וגאוויה / פחותיה וסגניה .

נדפס פה אזמיר

שנת שיר

טופס א'

נ. בן-מנחם: קול שחל, שירי אפרים לוצאטו, אנמיר [ברלין] תק"ן

מה גרם לשינויים בשערים? דומה שהתשובה ברורה:

תחילה נדפס השער של טופס א. אפשר לשער שסאטאנוב מצא באמת צרור השירים בכתב-היד וחשב שהם שירי רמח"ל. אילמלא ראה את הדפוס הראשון של "אלה בני הנעורים" (לונדון 1766) וודאי שלא היה מדפיס את "קול שחל"⁵. משהופיע הספר והסבו את תשומת-לבו אל הטעות המוזרה, החליף את השער והוסיף בו את השיר "מזמור למשה".

פרשת-זיוף זו מעודרת עוד כמה שאלות שקשה להשיב עליהן. מה ראה סאטאנוב, שהעלים את שמו משער הספר? ומה חשש לגלות מקום-הדפוס, ברלין, וציין בשער "אומיר"?

5 ע"י: ל. רוזנטאל, יודע ספר, עמ' 344, מס' 1761: הובא לדפוס ע"י ר' איצק סטנאב. ומדברי התנצלותו בסוף הספר נראה אשר לא ראה את ספר בני הנעורים בדפוס לאנדן, ולפי הכריו הדפיס שירים אלה מכ"י אשר מצא וקרא להם שם חדש ופיו יקבנו קול שחל... ע"י גם W. Zeitlin, קרית ספר, לייפציג 1891-1895, עמ' 221. חשוב הוא מאמרו של חיים שירמן: קאנטאטה עברית מאת אפרים לוצאטו וכמה הערות עם המהדורה החדשה של "אלה בני הנעורים" — מחברות לספרות, כרך ב, מחברת ד, כסלו תש"ד, עמ' 73-96.